

HA 1759

NY. SZÉCHÉNYI
KÖNYV-
TÁR

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE POUR L'HISTOIRE
DU LIVRE ET DE LA PRESSE

98. évfolyam

1982

3

AKADÉMIAI

• BUDAPEST

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA REVUE DE L'ACADÉMIE HONGROISE
I. OSZTÁLYÁNAK KÖNYV- DES SCIENCES POUR L'HISTOIRE
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI FOLYÓIRATA DU LIVRE ET DE LA PRESSE
98. ÉVF. 1982/3. sz.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG – COMITÉ DE RÉDACTION

MÁTRAI LÁSZLÓ

(a szerkesztő bizottság elnöke)

KÓKAY GYÖRGY

(felelős szerkesztő)

HAVASI ZOLTÁN

(társszerkesztő)

DÁN RÓBERT

FÜLÖP GÉZA

V. KOVÁCS SÁNDOR

MEZEY LÁSZLÓ

REJTŐ ISTVÁN

TARNAI ANDOR

SZERKESZTŐSÉG – RÉDACTION

1088 Budapest VIII., Múzeum krt. 14–16.

Megjelenik negyedévenként

Trimestrielle

---

*Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL
ABSTRACTS and/or AMERICA: HISTORY AND LIFE.*

*

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben, a Posta Központi Hírlap Irodánál (PKHI 1900 Bp. V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a PKHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 100 Ft. Előfizethető és példányonként megvásárolható az Akadémiai Kiadónál, 1054 Bp. V., Alkotmány u. 21. Tel.: 111-010 (pénzforgalmi jelzőszám 215–11 488) és az Akadémiai Könyvesboltban, 1368 Bp. V., Váci u. 22. Tel.: 185-680.

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és az MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el (egy oldalon 30 sor, soronként 60 leütés, jegyzetek a főszöveg után). A tanulmányok rovatba szánt cikkhez 1 oldal terjedelmű tartalmi kivonatot is kérünk. Különlenyomatok (legkevesebb 100 példány) a Kiadóhoz címzett, de a szerkesztőséghez eljuttatott levélben rendelhető, a korrekúra visszaküldésével egy időben.

ALEXANDER SCHEIBER

A Leaf of the Fourth Manuscript of the Ben Sira

From the Geniza

To the memory of Prof. J. Schirrmann

Since 1896 five manuscripts of the Ben Sira have emerged from the Geniza. It was thought that this was all the Geniza had to offer. When in the mid-1950s the left-overs in the large crates in Cambridge (up to that time regarded as being of little value) were sorted and the New Series (NS) came into being, Professor J. Schirrmann¹ found two new pages of manuscript 2(B) and two further pages of manuscript 3(C).

In 1964 Yigael Yadin's excavations at Masada yielded some fragments (39 : 27 — 43 : 30). On the basis of these he came to the following conclusions:²

„Let it be pointed out at the very outset of this survey that the version of *Ben Sira* discovered at Masada — which is the most ancient of all extant MSS. (whether of the Hebrew original or in translation) — unmistakably confirms the main conclusions reached by a considerable number of scholars, that the MSS. discovered in the Cairo Genizah basically represent the original Hebrew version. At the same time, the Masada scroll confirms the findings of those scholars who maintained that the Genizah versions abound in corruptions partly due to copyists' errors and partly representing later developments, though still comparatively early, of the original version. Though the immediate importance of the discovery derives from the light it sheds on this basic problem, its chief contribution — for those who never cast doubt on the authenticity of the Genizah MSS. — lies precisely in the way it enables us, for the first time, to clarify the relationship of the various Genizah MSS. both to each other, and to the original consulted by the Greek and Syriac translators.”

The book of Ben Sira was written in the first third of the 2nd century B. C. This manuscript was already in Masada when it fell in A. D. 73. This gives the terminus ad quem: „We have now succeeded in obtaining a portion of a Hebrew text dating from the Second Temple period.”³

In the early 1970s even the mainly small fragments left over after the creation of the New Series were looked at again, and the Additional Series (AS) was the result. Surprisingly, even here a number of very valuable texts were located.⁴

1. It was in the AS, among the items classified as *Miscellanea and Unidentified*, that we found in February 1982 a leaf of manuscript 4(D) of the Ben Sira (T.—S. AS. 213.17). This is part of the so-called Rothschild-manuscript (Paris),

¹ J. SCHIRRMANN: *Tarbiz* XXVII (1957/58), 440—443; XXIX (1959/60), 125—134.

² Y. YADIN: *The Ben Sira Scroll from Masada*. Jerusalem, 1965. I.

³ *Ibidem*, 7.

⁴ A. SCHEIBER: *Acta Or. Hung.*, XXXIII (1979), 113—119, 197—208.

of which one leaf was known hitherto.⁵ The recto had 19 lines, the verso 20. In ours, the recto has 21 lines, the verso 20. The material is paper, 14 × 16 cm., cursive script. The facsimile of the Paris manuscript has been published⁶ and it was therefore possible to identify the hand. It contains verses 31 : 41 — 32 : 10 and 32 : 17 — 33 : 8.

In the new text the order of the verses, too, differs from that known hitherto. The variaie lectiones are also significant. It is natural that the new text differs from suggestions made concerning the missing parts. This is hardly to be wondered at; the Hebrew of the ancient period differs from that of the 20th century.⁷

2. Two leaves of manuscript 3(C) of the Ben Sira were identified by S. Schechter in Cambridge (T.—S. 12. 727); he also published these.⁸ Schirmann found two further leaves of this manuscript.⁹

Dr. S. Reif drew my attention to a small fragment which is part of pages 2a and 2b of the Schechter-manuscript; in fact, its upper corner (T.—S. AS. 213.4). This contains verses 25 : 11 — 12 and 25 : 23 — 24.

We give the completed lines and the corrected forms.

We have used Segal's edition as the basis; this is indicated by □ in the notes.¹⁰

We publish photographs of both the AS and the Rotschild-manuscripts, so that the reader may judge for himself: the two belong together.

The texts and the photostats printed with permission of the Syndics of Cambridge University Library.

SCHEIBER SÁNDOR

A Ben Szira 4 (D) kéziratának további lapja

A Ben Szira könyvét a Talmud még a bibliai könyvek egyikeként említi. Később kima- radt a kanonizált könyvek sorából és az apokrifák közé jutott. A XI. században a kairuáni Nisszim b. Jákob látta utoljára héber szövegét. Azontúl eltűnt a szem elől. Csak fordításai — elsősorban a görög — maradtak fenn.

1896-tól kezdődően a kairói Genizából ötféle kéziratának darabjai kerültek elő. Ez volt a Geniza legszenzációsabb lelete. Amikor az ötvenes évek kezdetén Cambridge-ben rendezték a ládákban visszamaradt, értéktelennek ítélt anyagot, s kialakították a New Series-t (NS), J. Schirmann a 2 (B) kéziratból talált két és a 3 (C) kéziratból szintén két újabb lapot.

Nagy vita folyt az első töredékek felfedezésekor, hogy az eredeti, ókori héber szöveg másolatai-e ezek vagy a görög szöveg középkori fordításával van-e dolgunk. Bacher Vilmos az előbbi nézet mellett állt ki (*Egy feltámadt régi héber író*. IMIT Évkönyve. 1898. 45—56; *A héber Szirach veszélyben*. Uo. 1900. 16—21.).

⁵ I. LÉVI: *Fragments de deux nouveaux manuscrits hébreux de l'Ecclésiastique*: REJ XL (1900), 1—3.

⁶ I. LÉVI: *Ibidem*, after p. 36; *Facsimiles of the Fragments hitherto recovered of the Book of Ecclesiasticus in Hebrew*. Oxford—Cambridge, 1901.

⁷ Dr. S. Reif, the Director of the Taylor — Schechter Geniza Research Unit in Cambridge University Library, to whose kindness I am indebted for the photograph of the AS manuscript, states: "It was Professor I. Yeivin of Hebrew University who sorted the box in Cambridge — 1974 and independently identified this fragment as Ben Sira."

⁸ S. SCHECHTER: *A Further Fragment of Ben Sira*. JQR XII (1900), 462—465.

⁹ J. SCHIRMAN: *Tarbiz* XXIX (1959/60), 131—134.

¹⁰ מִן הַשְּׁמִיטָה הַשְּׁמִיטָה. Ed. M. Z. Segal. Jerusalem, 1958. See also: *The Book of Ben Sira. Text, Concordance and Analysis of the Vocabulary*. Jerusalem, 1973.

A kérdés 1964-ben dőlt el végleg, amikor Yigael Yadin a feltárt Masadában fedezett fel töredéket a Ben Szirából. A szöveg megegyezett a Genizáéval. Ide az erőd bevétele, tehát 73 előtt kellett kerülnie. A Második Szentély idejéből való héber kézirat került tehát elő, a világ legrégebbi héber bibliai kézírata.

Az 1970-es évek elején a Geniza New Series-ének rendezésekor félredobott, többnyire kis terjedelmű töredékeket is szortírozták. Ezekből létesült az Additional Series (AS). Meglepetésre ebben is akadt számos, igen értékes szöveg.

Itt fedeztük fel a „Miscellanea and Unidentified” jelzetű darabok közt 1982 februárjában a Ben Szira 4 (D) kéziratának egy lapját (T.-S. AS. 213.17.). Ez a párizsi, ún. Rothschild-kézirathoz tartozik. Ebből eddig egy lap volt ismeretes csupán.

Dr. S. Reif, a cambridge-i Geniza Unit igazgatója, figyelmeztetett egy kis töredékre, amely kiegészíti a Schechter-féle kézirat 2a és 2b lapjának hiányzó, felső sarkait.

Mindezeket a szövegeket közöljük fotók kíséretében.

Schechter volt az első, s e sorok frója talán az utolsó, aki a Genizában talált részeket ebből az ókori héber könyvből.

I

T.—S. AS. 213. 17.

[דעת רועו נאמנה]:	[1a] [רע על לחם ירגנ] בשער·
[כין רבים] [הכשיל תירוש]:	[וגם על היין אל תתג] בר·
כן היין למצ[ות לצים]:	[כור בוחן] מעשה לומש·
אם ישתנו [במתכנתו]:	[למי היין] חיים ל[אנ]וש·
שה[וא] מרא[שית לשמחה נוצר]:	5 [מה חיים חס] ר היין·
יין נש[תה בעתו וראי]:	[שמחת] לב וששון ועדו·
והוא לגיל [נחלק מראש]:	חיים למה יחסר תירוש·
יין נשתה בתח[רה וכעם]:	כאב ראש לענה ורוש·
מחסר כח ומספיק [פצע]:	מרבח המר לבסיל נוקש·
ואל תגהו בחדותו:	10 במשתה יין אל תוכח רע·
ואל תקמיעהו בנגשה ואל תרוב עמו לעיני כל אדם:	דבר הרפה אל תאמר לו·
ובראש עשירים אל תסתורה והיה לך כאחד מהם:	ראש סמוך אל תותר·
הבו צרכם ובכין תרבין:	דאג להם ואחר תסוב·

7 חיים] ס: חיי מה לחסר תירוש.

8 ורוש] ס: וקלון. בתח[רה] בכ"י: בתח[רה].

9 מרבח] ס: הרבה. נוקש] ס: מוקש. ומספיק] ס: ומספק.

10 יין] ס: היין. ואל] תרגומו של ס: תבישהו בשמחתו.

11 ואל] תרגומו של ס: תעצבהו לפני אנשים.

12 ראש] עד "תסתורה" ס מתרנב: שר הקומך אל תתרום ובראש עשירים אל תסוב. ויהי] ס: היה. לך] ס: חסר.

13 הבו] ס: הכן. ובכין] ס: ואחר.

Handwritten text in a cursive script, likely Hebrew or Arabic, on a heavily damaged and stained parchment fragment. The text is arranged in approximately 15 horizontal lines, though many characters are obscured by dark stains and physical wear. The script is dense and appears to be a form of medieval or early modern handwriting. The parchment is irregularly shaped with frayed edges and significant discoloration.

Handwritten text in Hebrew script on a fragment of parchment or leather. The text is arranged in approximately 15 horizontal lines, though some are partially obscured by damage or overlap. The script is a cursive form of Hebrew, likely from a medieval manuscript. The fragment is irregularly shaped with some missing sections at the top and bottom edges.

4. MS. Rothschild, p. 1b

תקטץ את חכמתך. אל תחוי
כארהי בביתך ומתפחז בעבודתך.
אל תחוי ירך מושטות לשאת
ובעט השב קפודו. אל
תאמר חטאתי ומה יהיה לו
כי יא ארך אפים הוא: אל
סלחה אל תכטח לחוס' עין
על עין. ואמדת רכים
רחמין לרוב ענונותי וסלח.
כי רחמים ואף עמי ועל שעים
יעו רגזו. אל תאחד לשוה
אלו ואל תעבר מיום ליום.

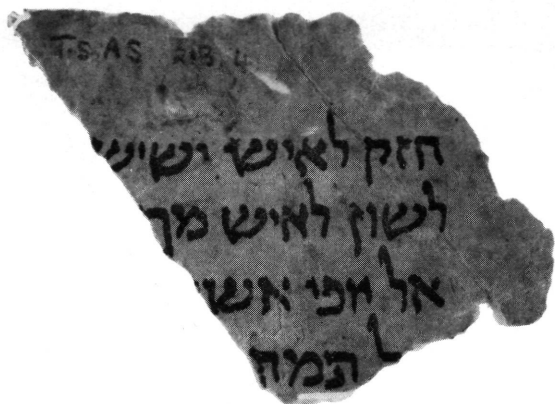
אשת
אל תפול
ה ועל יש לה
כי בערוד
ובכשות אשה מכלול
בעלה. לפיו ידים
שולן בדלים אשה לת
תאשר את בעלה. מאשה
תחלת שן ובגלה געע
יחד. אשה טובה אשה
בעלה ומספר ימיו בפלים:
אשת חיל תדשן לבעלה

כי פתעם יצא אעמו ובעת נקם
תספה אל תתי זודה לכל
רוח ואל תלך לכל שביל.
היה סמוך על דבריך ואחר
יקיה דבריך. היה ככז
בשמושה טובה ובאור
ענה תענה נבונה. אם
יגש אתך ענה היעך ואם
איז שים ידך על פניך כבוד
וקלן בוד בוטה ולשון אדם
לפולסו. חף יופיע מנועמי זכר

אשרי ש
עבד נקלה
בעל אשה מ
חורש כשור
כל מבח ולא כ
לב כל רעה ולא כ
רע אשה ישחיר
מראה איש ויקדיד פו
לדוב. בין רעים ישב בעל
ובלא טעמו יתאם. מעט
רעה כדעת אשה גודל
חוטא יפול עליה. כמעלה

7. T.—S. AS. 213. 4, p. 1a

8. T.—S. AS. 213. 4, p. 1b

ועל מוסר תשא שכל:	למען תשמח בכבודם.
והצנע שכל ואל תמנע שיר:	15 מלל שב כי הוא לך.
ובלא מזמור אל שיה תשפך:	במקום שכל אל תשפך שיה.
שירת אל על משתה היוין:	כחותם על כים זהב.
משפט שיר על משתה היוין:	כומז אדם על טם זהוב.
נואי דברים על מלי היוין:	כרכיד זהב בו נופך וספיר.
קול מזמור על נועם תרוש:	20 כלי מלא פז וחותם ברכת.
פעמים ושלש אם ישאלך:	[דבר] נער צורך אותך.
בין ראת אל ולא בחסר כל]:	[1b] [פטר ל] ביתך ושל[ם ר] צין.
המרוך מט[ובתו]:	[ועל כל א] לה ברך עושך.
וגם מתלהלה י[וקש בה]:	[דורש אל] חי יקוה רצון.
ויענהו בכל ת[פלתו]:	25 [דורש ה] פצי [אל] מוצא לקח.
ותחבולות מנשף [יוציא]:	[ירא יי] יבין משפט.
וחכמות יוציאו מלבם:	[יראי יי] יבינו משפטו.
ויאחר צרכו למשך תורה:	איש חמס יטה תוכחות.

---

16 שכל] ס: היוין.	[אל] ס: מה תשפך שיה.
17 שירת] ס: שיר.	
18 טם זהוב] ס: נים זהב.	
19 כרכיד] ככה"י כרכיר.	כז] ס: וכי. נואי] ס: כך נאים. דברים] ס: אחריו נאים. מלי] ס: משתה.
20 כלי מלא] ס: מלואות.	
21 צורך אותך] ס: אם צריך אתה.	פעמים] ס: לפניו בחוק.
22 פטר] זה פסוק יז.	
24 חי] ס: חסר. ונס] ס: חסר.	מתלהלה] ס: ומתלהלה.
25 מוצא] ס: יקח.	בכל תפלתו] ס: בתפלתו.
27 וחכמות] ס: אחריו רבות.	
28 חמס] ס: חמס(בטעות).	ויאחר] ס: ואחר. למשך] ס: ימשך.

- איש לא יכסה חכמה.
 30 איש חמס לא יקה שכל.
 בלא עצה אל תפעל דבר.
 בדרך מוקשת אל תלך.
 אל תתחר בדרך רשעים.
 ירא יי לא יפגע רע.
 35 נוצר תורה נוצר נפשו.
 לא יחכם שונא תורה.
 הכין אומר ואחר תעשה.
 גלגל קל לב נבל.
 כסוס מוכן אוהב שונא.
 40 מה על יום יום כי כלו.
 אבל בחכמת יי נשפטו.
- ולין לא ישמור לשונו:
 זד ולין לא יקה מצוה:
 ואחר מעשיך אל תתקפץ:
 ואל תתקל בדרך נגף:
 ובאחריתך היה זהיר:
 כי אם בניסוי ישוב ונמלט:
 ובומה ביי לא יבוש:
 ומתמוטט כמסערה אזני:
 ובית מנוח ואחר תגיה:
 ואופן חוזר מחשבותיו:
 תחת כל אוהב יצהל:
 אור שונה על שמש:
 ויש מהם מוע[דים]:

29 איש] ס: אחריו חכם.

30 חמס] ס: חכם. שכל] ס: שחד. יקה מצוה] ס: ישמר תורה.

31 תתקפץ] ס: תתקפץ.

32 בדרך נגף] ס: בנגף פעמים.

33 תתחר] ס: תבטח. ובאחריתך] ס: ובאחריתך. היה זהיר] ס: הזהיר.

34 ישוב] ס משלים ו[שב].

35 נוצר נפשו] ס: שומר נפשו.

36 כמסערה] ס: כמס... אזני] ס: אזני.

37 הכין] זה פסוק לג, ד. אומר] ס משלים: [דבריו].

38 גלגל קל] ס משלים: כנגלל ענלה.

39 מוכן] ס משלים: מיון. אוהב] ס משלים רוכב.

40 מה על יום] ס משלים [למה מיון]. שונה] ס: שנה. על] ס: [על].

41 אבל] ס: חסר.

II

T.—S. AS. 213. 4.

[1a] [אשרי ש]לא נפל בלשון ולא

[עבד נקלה] ממנו אשרי

[בעל אשה מ]שכלת ולא

[חורש כשור] עם חמור [יחדו]

[1b] 5 חוק לאיש ישיש [בן אשת]

לשון לאיש מך · [אל תפול]

אל יופי אש[ה ועל יש לה]

[א]ל תחמד[ד]

הנוסח השלם:

1 אשרי שלא נפל בלשון · ולו עבד נקלה ממנו:

2 אשרי בעל אשה משכלת · ולא חורש כשור עם חמור [יחדו]:

3 כמעלה חוק לאיש ישיש · [בן] אשת לשון לאיש מך:

4 אל תפול אל יופי אשה · ועל יש לה [א]ל תחמד:

1 נפל] ם משלים: נכשל. בלשון] ם משלים בלשוננו. ולו] ם משלים: ואיננו.
 2 ולא] ם משלים ואיננו. עם חמור] ם משלים וחמור.
 3 חוק] ם משלים: חול. לאיש ישיש] ם משלים: ברנלו זקן. מך] ם משלים: ענו.
 4 אל יופי] ם משלים: ביפי.